

Pospíšil, Ivo

Ruští samotáři, aneb, Obnova personalismu a generačního vidění

Slavica litteraria. 2009, vol. 12, iss. 2, pp. 160-163

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/103398>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

jazyka. Ponúka nové skutočnosti o otázkach holokaustu nielen v menovaných krajinách, ale aj v celej Európe, pričom pútavým štýlom písania pritiahne pozornosť aj mladého čitateľa. Slovenskému autorovi i Masarykovej univerzite v ČR môžeme vďačiť za vydanie publikácie, ktorá približuje, osvetľuje a konkretizuje najtragickejšie udalosti v dejinách ľudstva – postarali sa tak o to, aby spomienky na obeť holokaustu ostali živé aj pre mladú generáciu.

Eva Čulenová

RUŠTÍ SAMOTÁŘI ANEB OBNOVA PERSONALISMU A GENERAČNÍHO VIDĚNÍ

Владимир Бондаренко: *Поколение одиночек*. Издательство ИТРК, Москва 2008.

Vladimir Bondarenko (roč. 1946) je ruský tradicionalistický, konzervatívni a rázovitý publicista a literárni kritik. V posledni dobe zaujal knihou *Дему 1937 года* (ИТРК 2001) líčící v literárních portrétech spisovatele z generace, která se narodila v záhadných letech 1937–38 spjatých se stalinskými represemi (Vladimir Makanin, Valentin Rasputin, Bella Achmadulinová, Andrej Bitov, Alexandr Vampilov, Sergej Averincev, Vladimir Vysockij, Alexandr Prochanov, Ljudmila Petruševskaja, Venědikt Jerofejev, Oleg Čuchoncev); je až s podivem, kolik skutečných celebrit (nikoli oněch mediálních) se narodilo právě tehdy! Roku 2004 vydalo stejné nakladatelství jeho knihu *Серебряный век простонародья*. Název je provokativně ironický: proti narůstajícímu kultu aristokracie, aristokratičnosti a „rodové inteligence“ (потомственная интеллигенция) klade důraz na spisovatele, kteří vzešli z autentických lidových vrstev – a takový důraz je dnes jistě nemódní až nežádoucí (mj. Jurij Bondarev, Konstantin Vorobjov, Vasil' Bykav, Vladimir Bogomolov, Fjodor Abramov, Jevgenij Nosov, Viktor Astafjev, Vasilij Šukšin, Boris Možajev, Vladimir Solouchin, Sergej Zalygin, Vasilij Bělov, Valentin Rasputin, Viktor Lichonosov, Vladimir Ličutin, Stanislav Kuňajev, Jurij Kuzněcov, Nikolaj Rubcov, Vladimir Sokolov, Gleb Gorbovskij): opět – co jméno, to pojem. V knihách V. Bondarenka tak před čtenářem vyrůstá celá ruská sovětská literatura v plně zbroji se svou tragikou, rozháraností, alkoholismem (viz náš někdejší raněperestrojkový překladový blok *Оdpovednost talentu. Koněckij – Kazakov*. Kmen 1986/44), bez povrchní elegance, která za vši tou neuspořádaností a chaosem prosazovala dobré lidové vychování, samorostlost, to, co do literatury vnáší život, nová témata a nové problémy. Můžeme si vážít mistrů ruského romantismu a realismu, elegánů ruské moderny a avantgardy – tedy zlatého a stříbrného věku – cizelovaných, nostalgii prosycených výtvorů ruské emigrace, jež dosáhla na Nobelovu cenu již v meziválečném období, můžeme s úctou pohlížet na „vnitřní emigraci“, a na spisovatelskou „opozici Jeho Veličenstva“, deptanou, odposlouchávanou, ovládanou, mučenou, ale současně státem pěstěnou v moskevských bytech a v přímoskevských dačách; ale nemůžeme spolu s autorem prvních českých dějin ruské literatury, moravským katolickým mnichem a farářem Aloisem Augustinem Vrzalem neříci, že jádro ruské literatury vzniká v sovětském Rusku, jehož dusivou atmosféru překoná návazností na plodné klasické tradice (viz jeho pozdní knihu *Прегледне дѣјини нове литературы руске* vydanou v Brně roku 1926). Bondarenko tu nic nepředstírá a cítí-

me, jak záměrně odstraňuje letitý prach faleš spočívající na mnohdy silně retušovaných portrétech řady spisovatelů sovětského období – tím se ovšem stává nepřijemným.

Vladimír Grigorjevič Bondarenko, redaktor novin Den literatury, je rodákem z karelského Petrozavodsku, matka je z Pomoří (rod Galušinových z Cholmogor), otec pochází ze záporožských kozáků (na Sever přišel ve 30. letech). V roce 1979 absolvoval známý Literární institut M. Gorkého, do roku 1983 byl členem Svazu spisovatelů SSSR. Záhy byl kritizován za „nacionální úchylku“ ve smyslu zdůrazňování národních kořenů ruské kultury; stavěl se důsledně proti Gorbačovově perestrojce. Z roku 1987 pochází (čas. Moskva) jeho stať *Очерки литературных нравов* zaměřená proti odnárodňování ruské literatury (čas. Ogoňok ho označil za „nepřítele perestrojky č. 1“). Můžeme s jeho názory vše nesouhlasit, ale Rusko a ruskou literaturu od 80. let minulého století po současnost nelze objektivně poznávat a poznat pouze skrze úzkou názorovou síť, již neprojde zdaleka vše (to spíše projde velbloud uchem jehly, tedy úzkou uličkou), jak je tomu v českém prostředí – nikoli však v západní Evropě a v USA – již řadu let. Tím se totiž stává, že náš čtenář je překlady informován nikoli o celku ruské literatury, ale jen o vybraných autorech a dílech, která jsou mu představována jako nej kvalitnější; dějiny se v tomto skutečně opakují, obávám se však, že nikoli jako fraška, ale spíše jako malá kulturní tragédie.

Spisovatelé, kteří se stali objektem Bondarenkova portrétního umění v tomto svazku, jsou také a především tradicionalisté, představitelé nové podoby ruského realismu, jenž nemůže nebýt kontaminován poetikou moderny, avantgardy a postmoderny, stopami undergroundových úsilí, tím, že vždy stál na hranici mezi „přípustností“ a „nepřípustností“, mezi oficiálním a neoficiálním.

Již úvodní dialog Alexandra Prochanova a Vladimíra Bondarenka svědčí o jejich konzervativních názorech: na jedné straně negují stalinismus, na druhé kritizují perestrojku a Jelcinovo i současné Rusko. Tito lidé poučení historií se snaží o poněkud eklektickou syntézu ruských tradic, včetně pravoslavlí, a národních a sociálních rysů sovětského komunismu; přijímají tedy jak antisovětské jevy, tak jevy oficiálně sovětské, spějíce v tom k jisté deideologizaci, ale současně k zachování toho, co Rusko a ruská literatura přinesly světu, v čem jsou specifické a čeho se nyní – podle jejich názoru – chtějí zbavovat: didaktičnosti, etického a duchovního imperativu: „Если бы наше маразматическое политбюро брежневского периода умело читать книги, если бы они, к примеру, читали прозу сорокалетних, котогую в 70–80-е-годы писали Проханов и Маканин, Киреев и Орлов, Ким и Личутин, Крупин у Битов с их амбивалентными, противоречивыми героями, с их ‚лишними людьми‘, с глубинным психологическим показом кризиса всего общества, блестяще продемонстрированном в прозе, опубликованной, кстати, в наше советское время (ничего диссиденты принципиально нового не добавили в литературу после возвращения в Россию), можно было бы предвидеть будущий перелом, будущую разруху державы и как-то ее удержать, остановить еще тогда в 70-е годы [...] Я думаю, что если бы продолжился Советский проект, то в недрах бы этого проекта гнездилась масса новых явлений. Авангардных, фантастических явлений, которые я условно называю русской цивилизацией. Воссоединение потрясающей техносферы, которая рождалась в недрах Советов с прозрениями духовными, с мистикой новой, с христианской мистикой, с мистикой ноосферных явлений. Я всегда был жаден к ним, я бы их писал независимо от того, был бы я обласкан властью

или отрешен от них [...] Я знаю, что тайна жизни есть. Но надо ли стремиться знать, разгадать, разложить по полочкам всю полноту этой тайны? Тогда это будет смерть тайны. А смерть тайны это будет и смерть жизни, смерть твоего бытия, смерть твоей литературы.“ (s. 4, 14, 20).

Vlastním obsahem knihy jsou personalistické portréty v diptychové struktuře, první část se nazývá *Дети победы (рожденные в сороковых)*, druhá část *Дети отменели (рожденные в пятидесятых)*. Úvod první části s názvem *Очевидец XX века (Оčitý svědek 20. století)* je perfektně stylizovaná konfese vyjadřující ostrý generační pocit. První portrét Anatolije Afanasjeva uvádí jeho citát z čas. Советская литература (č. 8, roč. 1990): „Время дикое, глухое. Хуже не бывает для искусства. Не пушки ухают, могилы отверзают уста. Голоса мертвых пытаются образумить живых, но в ответ раздается глумливое улюлюканье толпы. Дьявольский морок, сгущавшийся долгими смутными десятилетиями, выпал на головы сограждан отравленными хлопьями... Писатель должен из хаоса и тьмы, из скверны и бреда... выйти просветленным, невозмутимым и восторженным и вдобавок сказать нечто такое, что принесет надежду и утешение в смятенные невзгодами души...“ (s. 38).

Potom už v řadě následujících ostře řezané podobizny spisovatelů, mj. Alexandra Bobrova, Michaila Vorfolomejeva, Petra Krasnova, Eduarda Limonova, Jevgenije Něfjodova, Olgy Sedakovové, Saši Sokolova.

Druhá část s názvem *Дети отменели* je uvedena textem *Поколение одиночек*. Nejde o mnoho autorů, ti, kteří se narodili v 50. letech, nepředstavují výraznou generační vrstvu (jak je tomu u nás? – mj. Sergej Alexejev, Ravil' Bucharajev, Jurij Kozlov, Jurij Poljakov, Michail Popov). V úvodním slově o tom Bondarenko říká: „Когда на протяжении всего перестроечного и постперестроечного периода многие критики и писатели говорили о кризисе литературы, а иные отмечали поминки по литературе, по советской, по русской, несомненно, была в этих утверждениях доля истины. Послевоенные сороковые, пятидесятые и шестидесятые годы оказались почвой, которая способствовала лишь рождению одиночек. Всегда, в любой год, в любой период в русской литературе можно найти одно-два талантливых творения, всегда можно найти нового талантливого автора. Но десятилетиями не было после ,сорокалетних' новой поколенческой плеяды. На Руси талантов всегда было с избытком. Для киргизской литературы явление Чингиза Айтматова, для абхазской литературы явление Фазиля Искандера, для казахской Олжаса Сулейменова – это на века, а у нас писателей такого уровня всегда с десяток-другой в запасе найдется. Еще и не заметим, пройдем мимо, а то и растопчем... Давно уже не было на Руси такого мощного поколенческого десанта, который бы сразу расставил свои вехи в литературе, определил планку высоты, залил новое молодое вино в стилистику, каноны жанров изменил бы.“ (s. 401).

Bondarenkovy portréty – bez ohledu na jejich umělecké a ideové vyznění (na jazyk jsme upozornili záměrně delšími citáty; může nás tu napadnout, zda ruština je zde opravdu jen východoslovanským jazykem – pro někoho to může být důkaz obrovských potencií ruštiny, jinému se vybaví schopnosti ruštiny jako slovanského esperanta, jak o tom psal ve svém německém spise *Das Slawenthum und die Welt der Zukunft* poprvé vydaném dvakrát rusky L. Štúr) – představují především pozoruhodně silný návrat ruské literární kritiky k personalismu a k vyhraněnému generačnímu pojetí. To v sovětské epoše v podstatě absentovalo nebo bylo zatlačováno do pozadí a marginalizováno. S tím je

spojeno i ostré sociologicko-národně psychologické zření literatury, v němž jsou klíčové historické mezníky, jež generace fakticky utvářejí: léta 1937–38, 1941, 1945, 1953 – a mohli bychom pokračovat. Tento pohled nás nemůže nepřivést k srovnávání: jak je to s generačními pohledy v české literární kritice? Jak jsou tu rozeřáděny figury, jaké mezníky jsou tu ve hře, existuje něco jako generační postoj, generační poetika – i po roce 1989 – nebo jsou to jen pragmaticky skupinové, mocensko-technologické „zájmy“? Tato půda ještě čeká na obdělání.

Ivo Pospíšil

TROJICE UKRAJINSKÝCH PRACÍ Z HISTORICKÉ KOMPARATISTIKY

Михайло Наєнко: *Художня література України. Від міфів до модерної реальності.* Видавничий центр Просвіта, Київ 2008.

Дмитро Наливайко: *Компаративістика й історія літератури.* Акта, Київ 2007.

Василь Будний, Микола Ільницький: *Порівняльне літературознавство.* „Видавничий дім Кієво-Могилянська академія“, Київ 2008.

První práce se komparatistiky jako by netýkala, je to velmi hutný, analytický přehled vývoje ukrajinské literatury v nejšířším slova smyslu. Všeobecně uznávaný odborník na ukrajinskou literaturu v světové kontextu M. Najenko tu zdůrazňuje právě kontextovost vývoje ukrajinské literatury jako svébytného celku, který má své mýty, folklór, zejména písňový, ale také byly a dumy, tedy období ruských historických písní, ale i skutečné umělé písemnictví odvíjející se od Kyjevské Rusi. Zde ovšem narážíme na problém východoslovanské koiné, tedy společného literárního základu východních Slovanů. Dívám se na to tak, že pokládám za stěžejní pokud možno dlouhotrvající celek východoslovanských literatur do roku 1240 a také později, kdy volně pokračuje kyjevská tradice v regionální podobě: zde ovšem také začíná východoslovanská tripartitní diferenciace. Bylo by možné zapojit i literární geografii jako volnou součást areálových studií: to, co je možné spojovat s teritoriem dnešní Ukrajiny, by patřilo ukrajinské literatuře, včetně toho, co se odehrávalo jakoby na jejím území (Slovo o pluku Igorově, Najenko uvádí i ukrajinský titul, i když údajný rukopis, který patrně, jak doložil Edward Keenan, nikdo nikdy neviděl, je spíše severoruského původu). Najenko je v této knize, jež má jasně srovnávací charakter, tak trochu ukrajinským Lichačovem, tj. modeluje a zpětně konstruuje jakoby plynulost vývoje ukrajinské literatury v podstatě od bájných, tedy mytických počátků, přes písemnictví kyjevské Rusi, tedy po christianizaci, a dál. Při veškeré vědomé souvislosti mi tu chybí především odvozenost literatury Kyjevské Rusi z obecných poloh staroslověnských vzdělanosti: je to jako by tato literatura rostla jen z východoslovanských kořenů, nebyla tu žádná Velká Morava, Bulharské carství (to je uváděno v jiných souvislostech), Byzanc. Najenko elegantně překonává různé vývojové hiáty, jak to kdysi dělával Lichačov pomocí tzv. stylů: a často i ty jsou společné pro celou východoslovanskou oblast (proslulé „pletenje sloves“ a tzv. jihoslovanský vliv, jemuž Najenko modernizovaně říká bulharský). Ukrajinská literatura podle něho začíná